

Boekbespreking 4

C. Kalkman, *Planten voor dagelijks gebruik – botanische achtergronden en toepassingen*, geredigeerd en bewerkt door M.M. Nauta & R. van der Meijden, KNNV Uitgeverij, Utrecht, 2003, 352 pag., € 44,95 (€ 39,95 voor KNNV-leden bij de KNNV), ISBN 90-5011-159-9. – ‘*Planten voor dagelijks gebruik*’ is een prachtig boek dat enkele honderden door de mens gebruikte Europese en exotische plantensoorten bespreekt. De aandacht van het boek ligt vooral bij de door de mens benutte vaatplanten, meestal bloemplanten, maar er wordt ook enige aandacht geschonken aan enkele economisch belangrijke schimmels en wieren (formeel geen planten). Het boek is gebaseerd op het college ‘Economische Botanie’, dat de auteur – voormalig hoogleraar-directeur van het Rijksherbarium – jarenlang gaf aan biologiestudenten van de Rijksuniversiteit te Leiden. De auteur begon met het schrijven van het boek na zijn emeritaat in 1991 en het was zijn bedoeling dit boek voor een breed publiek toegankelijk te maken. Bij zijn overlijden in 1998 was het boek inhoudelijk grotendeels af, maar nog niet klaar. De bewerkers hebben in de geest van de auteur het boek voltooid met het schrijven van enkele ontbrekende hoofdstukonderdelen, het actualiseren en redigeren van de tekst, en het selecteren van bijpassende illustraties. Dat is geweldig goed gelukt. Het gebruik van de vele, prachtige illustraties uit ‘Köhler’s Medizinal-Pflanzen’¹ is echt een vondst, maar ook de kleurenfoto’s zijn van uitstekende kwaliteit.

De opbouw van het boek ademt nog de geest van een collegeserie. Mede daardoor leest de tekst prettig weg en blijf je vaak uit nieuwsgierigheid verder lezen, ook al is het boek door de hoge informatiedichtheid vooral een naslagwerk. Het boek is ingedeeld in zeven delen. De tekst bevat een schat aan wetenswaardigheden. Aanvullende informatie is in kaders geplaatst: er zijn in totaal 15 overzichtlijsten van plantensoorten per economisch product of categorie, en 45 intermezzo’s, waarin de gebruikte begrippen nader worden uitgelegd of toegelicht. De uitgekende vormgeving houdt de tekst toegankelijk.

De algemene inleiding van het boek is kort en behandelt het fenomeen ‘plant’, de relatie van planten met andere organismen en de geschiedenis van de landbouw. Daarna worden de door de mens gebruikte plantensoorten behandeld, gevolgd door de soorten die de mens liever niet ziet: de onkruiden, de parasieten en de giftige en door schimmels giftig geworden planten. Tot slot gaat het boek beknopt in op de uitdagingen en problemen die samenhangen met de sterke veredeling van cultuurgewassen, het kleine en kleiner wordende sortiment van de door de mens gebruikte planten en de biotechnologie. Het boek sluit af met een verklarende woordenlijst van de gebruikte begrippen en een index naar producten en soorten.

De plantensoorten worden per categorie of per product behandeld. Het deel over de eetbare planten is het grootst en het meest divers en behandelt de zetmeel-, eiwit- en olieplanten en een grote categorie die ‘smakelijke planten’ wordt genoemd. Van de zetmeelplanten worden de granen, de schijngranen (o.a. Boekweit) en de voedingsknollen als Bataat, Yam en Aardappel uitgebreid behandeld. Bij de eiwitplanten ligt de aandacht uiteraard bij de peulvruchten, terwijl bij de olieplanten veel aandacht wordt besteed aan de belangrijkste olieproducenten zoals Zonnebloem, Aardnoot, Olijf en Oliepalm. Onder de categorie ‘smakelijke planten’ vallen in het boek natuurlijk de groenten, de specerijen en tuinkruiden en het fruit, maar de noten, de suiker- of zoetstofproducerende planten (suikerriet, suikerbiet) en de eetbare paddestoelen en wieren worden hier ook besproken.

In het deel dat de oneetbare planten behandelt (in de gebruikte context een kunstmatige term) worden planten van heel verschillende productgroepen besproken. De belangrijkste hier behandelde productgroepen zijn: constructiematerialen (hout, bamboe), vezels, brandstoffen, ‘technische’ oliën, harsen, gommen, verf-, geur- en looistoffen, en de producten kurk en rubber.

In het deel over de psychoactieve planten en genotmiddelen worden onder meer de planten, de productie en de geschiedenis van tabak, thee, koffie, cacao en verschillende drugs van plantaardige oorsprong zoals opium, marihuana, coca, en qat behandeld. Wijn en bier worden hier ook uitgebreid besproken. Het deel over geneeskrachtige planten is, anders dan het plaatje van capsules op de kaft doet vermoeden, erg kort en behandelt slechts Kina, Valeriaan, Vingerhoedskruid, en twee soorten uit de Maagdenpalmfamilie (*Catharanthus roseus*, *Rauvolfia serpentina*); *Panax ginseng* en verwanten worden genoemd als planten met een onduidelijke geneeskrachtige werking.

Ik heb wel begrip voor een strenge selectie van de te bespreken geneeskrachtige planten, maar een iets ruimere selectie had mijns inziens het boek meer recht gedaan. Bij de bespreking van Kina en kinine had een bespreking van *Artemisia annua*, dat tegen verschillende vormen van malaria werkzaam is², niet mogen ontbreken.

Er zijn enkele andere punten van kritiek. De informatie in tekst en kaders stelt soms hoge eisen aan de voorkennis van de lezer. De verklarende woordenlijst verklaart niet elke term (bijvoorbeeld conidiën, p. 80) en voor het begrijpen van datgene wat in sommige kaders wordt uitgelegd is een parate kennis van scheikunde en biologie op eindexamen HAVO/VWO niveau nodig. De kaders over bijvoorbeeld 'Zetmeel en inuline' (p. 34, 35), 'Bouw van een gras' (p. 37), en 'Genoom van tarwe' (p. 40) zouden veel beter en gemakkelijker te begrijpen zijn als er verduidelijkende illustraties, dan wel een enkele structuurformule aan waren toegevoegd. Verder mis ik referenties en doorverwijzingen naar specialistische literatuur (iets voor een tweede druk?).

Deze kritiek neemt niet weg, dat '*Planten voor dagelijks gebruik*' een goed leesbaar, goed geschreven en prachtig vormgegeven boek is, dat een leemte in de botanische literatuur opvult. De auteur en bewerkers zijn er bewonderenswaardig goed in geslaagd de kennis van het heterogene vakgebied van de economische botanie op een overzichtelijke wijze te presenteren. Ik heb op vrijwel iedere pagina wel iets interessants of leuks gelezen dat ook voor mij als plantkundige en ervaringsdeskundige op het gebied van de economische botanie nieuw was. Ik denk dan ook, dat het boek veel Gorteria-lezers zal aanspreken.

Hans Kruijer

1. H.A. Köhler. 1883–1898. Köhler's Medizinal-Pflanzen 1–3; posthuum uitgegeven onder redactie van G. Pabst (Bd. 1 & 2) en M. Vogtherr (Bd. 3). Gera.
2. G. Samuelson. 1999. Drugs of Natural Origin. A Textbook of Pharmacognosy, 4th ed. Stockholm.

CD-ROM Bespreking

E. Götz, *Pflanzen bestimmen mit dem PC. Farn- und Blütenpflanzen Deutschlands*, Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart, (2e, verbeterde uitgave), 1 cd-rom met 3300 kleurenfoto's en 2000 schematische illustraties, € 34,90, ISBN 3-8001-4260-0. – '*Pflanzen bestimmen mit dem PC*' is een geheel Duitstalige cd-rom flora voor Duitsland en naaste omgeving, waar Nederland uiteraard ook toe behoort. Er kunnen ca. 3000 in het wild voorkomende plantensoorten mee worden gedetermineerd. Het programma werkt alleen op een PC. Het installeren en het gebruik van het programma is gemakkelijk, ook al zijn de Duitse termen anders dan de Engelse termen die wij hier in Nederland gewend zijn. De flora kan rechtstreeks vanaf de cd worden gebruikt¹, maar kan ook eerst op de harde schijf worden geïnstalleerd, waarvoor dan 160 MB (zegt het instructieboekje) of 200 MB (zegt de programmahulp) schijfruimte nodig is. Het programma werkt over het algemeen goed, maar er lijken wat kleine technische onvolkomenheden te bestaan met betrekking tot de 'knoppen' op het scherm en het aanklikken van de geselecteerde kenmerken bij het determineren. Het titelblad van de cd-rom wordt bovendien regelmatig onverwacht opgestart. Dit alles is niet echt ernstig of hinderlijk, maar het hoort niet.

Wie al enige plantenkennis heeft, kan met deze cd-rom flora snel en redelijk betrouwbaar van achter het toetsenbord planten op naam brengen (soorten uit moeilijke groepen blijven natuurlijk lastig). Voor beginners zal het determineren met de cd-rom flora vermoedelijk toch wel erg moeilijk zijn, omdat de gebruiker altijd enigszins vertrouwd moet zijn met planten en de botanische terminologie. De cd-rom helpt de gebruiker hier echter wel bij. De botanische termen worden tijdens het determineren verduidelijkt met simpele illustraties, die weliswaar erg schematisch getekend zijn, maar meestal wel voldoen aan het doel waarvoor ze gemaakt zijn: namelijk het vergemakkelijken van het maken van de correcte keuzes. Een enkele keer zijn de illustraties wel erg knullig en schieten ze dit doel voorbij, waarbij ze de argeloze gebruiker aan kunnen zetten tot het maken van een verkeerde keuze.